

Н. В. Дацій,

д. держ. упр., професор, професор кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління, Поліський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0640-6426>

А. С. Близнюк,

д. держ. упр., доцент, доцент кафедри соціальної філософії та менеджменту, Державний податковий університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8768-5177>

В. І. Костюк,

магістр спеціальності "Публічне управління та адміністрування" кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління, Поліський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-6442-5579>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.2.194

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЛОБІЗМУ У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ

N. Datsii,

Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Economic Theory, Intellectual Property and Public Administration, Polissia National University, Zhytomyr

A. Blyzniuk,

Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Philosophy and Management, State Tax University, Irpin

V. Kostyuk,

Master of specialty "Public management and administration" of the Department of Economic Theory, Intellectual Property and Public Administration, Polissia National University, Zhytomyr

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ANALYSIS OF LOBBYING IN WORLD POLITICS

Встановлено, що міжнародний лобізм є інституційно важливою частиною світової політики, оскільки в ньому беруть активну участь актори світової політики та групи інтересів. Принципово важливим моментом у міжнародному лобізмі є факт, що групи інтересів та актори не лише впливають на процес функціонування міжнародних відносин, а й формують клімат у міжнародній політиці. Варто наголосити, що міжнародний лобізм тісно пов'язаний з "групами інтересів" та "теорією еліти".

Акторами міжнародного лобізму є: держави, особи, міжнародні організації, транснаціональні корпорації (ТНК), політичні партії, неурядові організації (НУО). Держава як актор міжнародного лобізму впливає на світову політику за допомогою економічних ресурсів, технологічного прогресу, армії, культури, науки та ЗМІ. Усі вони формують політичний клімат світової спільноти. На міжнародному рівні немає норм міжнародного права, які б регулювали лобізм і лобістські структури. За підсумками принципу міжнародного права всі країни є рівноправними. Одним із принципів міжнародного права є "принцип суверенної рівності держав". Однак деякі держави, які втручаються, вторгаються чи створюють конфлікти в інших державах, керуються егоїстичними геополітичними та гео економічними інтересами.

Держави, які інституціоналізували лобізм, і ті країни, які використовують лобізм для просування своїх інтересів, діють та проводять свої інтереси на світовому рівні по-різному. Лобісти, лобістські структури та фірми підзвітні законодавству держав, у якому лобізм інституціоналізований як політичний феномен. На сьогоднішній день лобізм офіційно є політичним інститутом урядів держав: США, Великобританії, Австралії, Канаді, Німеччині, Австрії, Угорщині, Італії, Литві, Польщі, Словенії, Франції, Чехії та Японії.

Вашингтон як світовий центр лобізму впливає на хід міжнародних відносин, створює політичний імідж США та інших країн, які оплачують лобіювання у США, на держави та корпорації, які звертаються за допомогою для формування сприятливого політичного іміджу, спрямовує діяльність некомерційних організацій та політичних партій. Лобізм сильно розвинений США, оскільки, крім політичного, він фіксується й у окремих галузях. У Європейському Союзі його інтереси представляє Брюссель.

Наголошено, що ТНК борються з державами за глобальну владу, і в цьому багатосторонньому контексті корпоративні суб'єкти отримали привілейований доступ до осіб, які приймають рішення, та їхні інтереси стали більш помітними, оскільки заклики до юридично обов'язкових інструментів для ТНК стають все більш відсувними. У дискусіях щодо порядку денного у сфері сталого розвитку на період після 2022 року приватний сектор позиціонує себе як джерело вирішення поточних глобальних проблем, одночасно намагаючись на інших форумах ухилитися від нагляду та регулювання ООН. Використання добровільного "партнерського" підходу призвело до закономірного переходу до парадигми про управління за участю багатьох зацікавлених сторін, що підтримується великим бізнесом та урядами, які вклали кошти у Світовий економічний форум, Світову організацію торгівлі, а також в агентства та програми ООН.

It has been established that international lobbying is an institutionally important part of world politics, since world political actors and interest groups actively participate in it. A fundamentally important point in international lobbying is the fact that interest groups and actors not only influence the process of functioning of international relations, but also shape the climate in international politics. It is worth emphasizing that international lobbying is closely related to "interest groups" and "elite theory".

The actors of international lobbying are: states, individuals, international organizations, transnational corporations (TNCs), political parties, non-governmental organizations (NGOs). The state as an actor of international lobbying influences world politics with the help of economic resources, technological progress, army, culture, science and media. All of them shape the political climate of the world community. At the international level, there are no norms of international law that would regulate lobbying and lobbying structures. According to the principle of international law, all countries are equal. One of the principles of international law is the "principle of sovereign equality of states". However, some states that intervene, invade or create conflicts in other states are guided by selfish geopolitical and geoeconomic interests.

States that have institutionalized lobbying and those countries that use lobbying to promote their interests act and pursue their interests at the global level differently. Lobbyists, lobbying structures and firms are accountable to the legislation of states in which lobbying is institutionalized as a political phenomenon. Today, lobbying is officially a political institution in a number of states: the USA, Great Britain, Australia, Canada, Germany, Austria, Hungary, Italy, Lithuania, Poland, Slovenia, France, the Czech Republic and Japan.

Washington, as the world center of lobbying, influences the course of international relations, creates the political image of the United States and other countries that pay for lobbying in the United States, on states and corporations that seek help to form a favorable political image, and directs the activities of non-profit organizations and political parties. Lobbying is highly developed in the United States, since, in addition to political, it is also recorded in certain industries. In the European Union, its interests are represented by Brussels. It is emphasized that TNCs are fighting with states for global power, and in this multilateral context, corporate entities have gained privileged access to decision-makers, and their interests have become more visible, as calls for legally binding instruments for TNCs are becoming increasingly remote. In discussions on the post-2022 sustainable development agenda, the private sector is positioning itself as a source of solutions to current global problems, while at the same time trying to evade UN supervision and regulation in other forums. The use of a voluntary "partnership" approach has led to a natural shift

to a multi-stakeholder governance paradigm, supported by big business and governments that have invested in the World Economic Forum, the World Trade Organization, and UN agencies and programs.

*Ключові слова: лобізм, міжнародне право, міжнародний лобізм, світова політика.
Key words: lobbying, international law, international lobbying, world politics.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Можна впевнено стверджувати, що лобізм на сьогоднішній момент відіграє ключову роль у всіх політичних процесах міжнародних відносин, у регіональній та локальній політиці. В основі теорії лобізму лежить розуміння того, що зацікавлені групи мають помітний вплив на процес управління державою. Різноманітність цих груп ототожнюється з громадським та політичним плюралізмом.

Лобізм і активність груп інтересів стали найважливішою частиною світової політики, і на сьогодні лобізм перетворився на глобальну політичну практику. При цьому в кожній країні фактори, що визначають особливості лобіювання, суттєво різняться та ведуть до створення унікальних умов для існування цього суспільно-політичного інституту. Ці умови у свою чергу диктують унікальні методики та способи впливу, які застосовуються групами інтересів по всьому світу у спробах досягти їх цілей.

Лобізм як політичний феномен представлений у країнах із розвинутою політичною системою та інститутами громадянського суспільства. У світовій політиці також різними акторами міжнародних відносин застосовуються механізми лобіювання, які є об'єктами, що рідко досліджуються. Лобізм виник для того, щоб полегшити угоди при корпоративних зв'язках, знайти лазівку в законодавстві, допомогти неінституційним організаціям більш глибоко і з мінімальними витратами часу захистити інтереси зацікавлених соціальних верств населення в отриманні тих інших пільг та державних субсидій.

Актуальність дослідження лобізму полягає у тому, що зростання законодавчої та адміністративної активності сприяло прискоренню реалізації політичних інтересів, підштовхнуло органи державної влади до інституціоналізації лобізму у сучасних розвинених політичних суспільствах.

Усі країни застосовують лобізм у міжнародних відносинах. У розвинених країнах він є політичним інститутом, а тих країнах, де він не є таким, лобістську діяльність ведуть державні структури або політичні діячі. Механізм реалізації зовнішньої політики є різновидом лобізму.

Лобізм не застосовується виключно як механізм впливу на депутатів законодавчих зборів, а й стосовно всіх центрів влади та державного управління (урядових структур, контролюючих органів, політичних партій тощо). Лобізм як важливий політичний феномен вико-

нує певні функції: спрямовує і впливає результат політичних процесів як окремої держави, а й у міжнародний політичний процес.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-методологічні основи вивчення груп інтересів у політичній науці було закладено у класичних роботах Дж. Медісона, А. Бентлі та Д. Трумена. Наукові праці, пов'язані з проблематикою груп інтересів, розглядалися в дослідженнях таких науковців, як Г. Алмонд, Дж. Пауелл (артикуляція соціальних інтересів, типологічний аналіз груп інтересів), Р. Даль, Е. Френкель (теорія плюралізму), Ф. Шміттер, Р. Лембрух (корпоративізм та неокорпоративізм), М. Олсон (проблема генези груп інтересів, аналіз негативних наслідків діяльності груп інтересів), Р. Солсбері (концепція політичного підприємництва), Ч. Ліндблом, Дж. Вілсон (проблеми політичного впливу бізнесу), Ж. Блондель, М. Дюверже, У. Алеманн, Г. Джордан (типологічний та організаційний аналіз груп інтересів), Л. Мілбраз, Дж. Бірнбаум, Дж. Беррі, Д. Деніфер, Р. Холл, А. Дардорф, Б. Волп, Б. Левін, Х. Зіглер, М. Баер, К. Колман, Р. Сміт, Н.Г. Зяблюк (теорія та практика лобізму).

При всій важливості проведених досліджень окремі аспекти лобізму у світовій політиці не знайшли свого віддзеркалення у зазначених працях.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Визначити теоретико-методологічні підходи до визначення чинників лобізму у світовій політиці.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Історія виникнення лобізму налічує 200 років з того моменту, коли в залі засідань парламенту Великобританії почали з'являтися перші лобісти. Термін "лобізм" має два значення: популярне та наукове. У першому випадку значення слова "лобізм" відповідає тому, що в англійській мові називають "advocacy", тобто просування інтересів через будь-які структури, а не лише за допомогою державних [1]. Тому в цілому під лобізмом розуміється, зокрема, діяльність самих суб'єктів влади, спрямована, зокрема, на отримання особливих владних преференцій, тому прихильники широкого підходу можуть говорити про лобізм президента, лобізм уряду.

Лобізм — політичний феномен, у якому беруть участь дві сторони: група тиску та група інтересів. Влада та політична система спричинили виникнення фено-

мена лобізму в політиці, проте на практиці постала й інша проблема — корупція. Закріплення лобізму у законодавстві стало регулюючим чинником на відміну від корупційних дій.

Лобізм виник для того, щоб полегшити угоди з корпоративних зв'язків, виявити лазівку в законодавстві, допомогти неінституційним організаціям більш глибоко і з мінімальними витратами часу захистити інтереси зацікавлених соціальних верств населення в отриманні інших пільг і державних субсидій.

Слово "лобізм" — англійське: воно означає "коридори", тобто місце, де політики зустрічаються в неформальній обстановці, обговорюють проблеми, домовляються про умови подальших дій [2]. У сучасній політичній науці цей феномен був об'єктом вивчення багатьох вчених. Тому слід підкреслити, що теоретичною базою щодо лобізму як міжнародного політичного феномену були такі постулати з праць вчених:

а) насамперед постулат Артура Бентлі. Його підхід у тому, що основу політики спочатку становлять "теорія взаємодії груп інтересів, а чи не суперництво ідей";

б) постулат Мансура Олсона про колективне благо членів певної групи, заради якого діє ця група або організація;

в) постулат дослідників теорії "груп інтересів", основи якої були закладені вченими та політиками ще у XVIII—XIX ст. Вже цьому етапі стрімкий розвиток демократичних інститутів у Європі США показав всю складність і багатогранність цього політичного процесу.

Слід зазначити, що влада постійно опиняється під потужним перехресним впливом різноманітних сил, найбільш впливовою з яких став клас буржуазії, що народжується. Проблема справедливості політики та збалансованості інтересів у ній виявилася ключовою для одного із творців американської Конституції, Джеймса Медісона. Він першим звернув увагу на різноманітність громадських інтересів та ввів у соціальний побут термін "фракції". Згідно з Д. Медісоном, фракції є "деякою кількістю громадян — незалежно від того, чи вона становить більшу чи меншу частину цілого, — які об'єднані та охоплені загальним захопленням чи інтересом, неприємним правам інших громадян чи постійним і сукупним інтересам усього суспільства" [3]. Як дві найбільші і непримиренних фракцій Д. Медісон виділяв багатих і бідних. Він бачив у існуванні фракцій загрозу для суспільного блага, але при цьому не розглядав боротьбу з інакодумством як усунення цієї загрози. Він вважав за завдання державної влади створення умов для мирного врегулювання протилежних інтересів.

Міжнародний лобізм є інституційно важливою частиною світової політики, оскільки в ньому беруть активну участь актори світової політики та групи інтересів. Принципово важливим моментом у міжнародному лобізмі є факт, що групи інтересів та актори не лише впливають на процес функціонування міжнародних відносин, а й формують клімат у міжнародній політиці. Варто наголосити, що міжнародний лобізм тісно пов'язаний з "групами інтересів" та "теорією еліти".

Акторами міжнародного лобізму є: держави, особи, міжнародні організації, транснаціональні корпорації (ТНК), політичні партії, неурядові організації (НУО).

Держава як актор міжнародного лобізму впливає на світову політику за допомогою економічних ресурсів, технологічного прогресу, армії, культури, науки та ЗМІ. Усі вони формують політичний клімат світової спільноти. На міжнародному рівні немає норм міжнародного права, які б регулювали лобізм і лобістські структури. За підсумками принципу міжнародного права всі країни є рівноправними. Одним із принципів міжнародного права є "принцип суверенної рівності держав". Однак деякі держави, які втручаються, вторгаються чи створюють конфлікти в інших державах, керуються егоїстичними геополітичними та геоекономічними інтересами.

Держави, які інституціоналізували лобізм, і ті країни, які використовують лобізм для просування своїх інтересів, діють та проводять свої інтереси на світовому рівні по-різному. Лобісти, лобістські структури та фірми підзвітні законодавству держав, у якому лобізм інституціоналізований як політичний феномен. На сьогоднішній день лобізм офіційно є політичним інститутом у ряді держав: США, Великобританії, Австралії, Канаді, Німеччині, Австрії, Угорщині, Італії, Литві, Польщі, Словенії, Франції, Чехії та Японії.

Вашингтон як світовий центр лобізму впливає на хід міжнародних відносин, створює політичний імідж США та інших країн, які оплачують лобіювання у США, на держави та корпорації, які звертаються за допомогою для формування сприятливого політичного іміджу, спрямовує діяльність некомерційних організацій та політичних партій. Лобізм сильно розвинений США, оскільки, крім політичного, він фіксується й у окремих галузях. У Європейському Союзі його інтереси представляє Брюссель.

Міжнародний політичний лобізм міцно влаштувався через ТНК. ТНК виступають нетрадиційним актором, який за останні 20 років зміг провести політику, яку окремі держави не можуть виконати за 50—100 років. Нинішнє становище лобістських організацій зміцнюють фінансові ресурси, які готові забезпечити лише ТНК. Оскільки глобалізація в останнє десятиліття розширила вплив великих транснаціональних корпорацій (ТНК), великий бізнес зміцнив власний вплив на глобальне управління та на Організацію Об'єднаних Націй зокрема.

Слід наголосити, що ТНК борються з державами за глобальну владу, і в цьому багатосторонньому контексті корпоративні суб'єкти отримали привілейований доступ до осіб, які приймають рішення, та їхні інтереси стали більш помітними, оскільки заклики до юридично обов'язкових інструментів для ТНК стають все більш відсутніми. У дискусіях щодо порядку денного у сфері сталого розвитку на період після 2022 року приватний сектор позиціонує себе як джерело вирішення поточних глобальних проблем, одночасно намагаючись на інших форумах ухилитися від нагляду та регулювання ООН. Використання добровільного "партнерського" підходу призвело до закономірного переходу до парадигми про управління за участю багатьох зацікавлених сторін, що підтримується великим бізнесом та урядами, які вклали кошти у Світовий економічний форум, Світову організацію торгівлі, а також в агентства та програми ООН.

Найактивнішими лобі — акторами на міжнародній арені є НУО. Вони лобіюють інтереси впливових осіб, які приймають рішення, щоб враховувати інтереси

бідних та маргіналізованих людей. НУО просувають зміни на місцевому, національному та глобальному рівнях. Наприклад, вони можуть лобіювати інтереси компаній, щоб забезпечити кращі умови праці для співробітників, уряду (на національному чи місцевому рівні), щоб встановити політику, яка сприяє бідним, або зберегти існуючу політику, громадськість, щоб добитися політичних змін або визнати їх роль на міжнародних ринках, а багатим урядам погасити борг перед бідними країнами, бо вся ця лобістська діяльність ґрунтується на досвіді НУО по роботі з бідними людьми та на дослідженнях, які вони проводять. Крім того, деякі міжнародні НУО намагаються інформувати громадськість у багатих країнах про реалії, з якими стикаються бідні люди в інших країнах.

НУО стикаються з низкою проблем у лобістській роботі. Можливо, важко пов'язати досвід роботи на місцях із цілями лобіювання. Наприклад, цілі лобіювання можуть відображати те, що в політичному відношенні можливо у будь-який час, а не пріоритети бенефіціарів. Лобістська діяльність НУО може засмутити впливові інтереси та створити проблеми для їхньої роботи на місцях. Зрештою, НУО необхідно з'ясувати, чи лобіюють вони інтереси "від імені" місцевих жителів, чи "підсилюють" їхні голоси. Це може призвести до питання легітимності лобістських груп.

Лобізм застосовує технології "жорсткої" та "м'якої" сили, які все більш активно використовуються у світовій політиці акторами міжнародного лобізму. Під технологіями лобіювання розуміється сукупність механізмів, за допомогою яких численні групи інтересів, що виступають суб'єктами лобізму, надають цілеспрямований вплив на процес прийняття політичних рішень.

Артикуляція реалізується за рахунок низки інструментів та заходів, аналітичні технології — за рахунок збору та обробки інформації, та консалтингові забезпечують потреби лідерів груп інтересів, що виконують функції лобістів. Однак слід підкреслити, що дані класифікації входять до інструменту "м'якої" сили. У світовій політиці технології застосовуються ширше, адже найбільше держави та корпорації, незалежно від того, державні вони чи транснаціональні, впливають на процес прийняття політичних рішень на свою користь за допомогою і "м'якої", і "жорсткої" сили.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

"М'яка" сила — це здатність домагатися бажаного на основі добровільної участі союзників, а не за допомогою примусу або подачок. "Жорстка" сила, або "жорстка" могутність, — це здатність до примусу, обумовлена військовою та економічною могутністю країни. Відповідно до теорії реалізму, для швидкого досягнення цілей наявність сильної та потужної армії є реальним інструментом, щоб диктувати свої умови та змінити думку міжнародних акторів на свою користь. Однак слід наголосити, що ця теорія має альтернативні способи, які не менш ефективно діють у сучасній світовій політиці. Потужну боєздатну армію можуть створити держави, які є економічно розвиненими та технологічно сильними. Держави проштовхують інтереси ТНК чи

державних корпорацій міжнародної арені. "Жорстка" сила — це насамперед військове втручання заради економічної вигоди, яке застосовується проти держав, які геополітично пріоритетні з точки зору економічної вигоди. Необхідно підкреслити, що "м'яка" та "жорстка" сила використовується лобістами для досягнення намічених цілей та має свої інструменти. У технологію "м'якої" сили входять: культурне лобі у політиці, народна дипломатія та економічна співпраця.

Література:

1. Нестерович В.Ф. Етимологія та феномен поняття "лобіювання": ґносеологічний вимір. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 1. С. 40—51.
2. Сергєєв В. Лобізм в Україні: можливості неурядових організацій. Політичний менеджмент. 2007. № 3. С. 88—95.
3. Радейко Р. І. Безпосередні та опосередковані форми лобіювання у правотворчій діяльності (на прикладі законодавчої діяльності Верховної Ради України). Часопис Київського університету права. 2013. № 4. С. 74—77.

References:

1. Nesterovych, V.F., (2010), "Etymology and phenomenon of the concept of "lobbying": epistemological dimension", Biuleten' Ministerstva iustytzii Ukrainy, vol. 1, pp. 40—51.
2. Sergeev, V., (2007), "Lobbying in Ukraine: the possibilities of non-governmental organizations", Politychnyj menedzhment, vol. 3, pp. 88—95.
3. Radeyko, R. I., (2013), "Direct and indirect forms of lobbying in law-making activities (on the example of the legislative activities of the Verkhovna Rada of Ukraine)", Chasopys Kyivs'koho universytetu prava, vol. 4, pp. 74—77.

Стаття надійшла до редакції 03.01.2025 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663